

Národne stvarí.

III.

O zakletih bratih in o izdanih gospodičinah.

Pripovedka iz Motnika; zapisal Gašper Križnik.

Nekdaj je bil graščák, kateri je imel tri hčere in devet graščin, na vsaki graščini devetindevetdeset parov volóv. Zaide v neizmerno jed, pijačo in igro, da kmalu vse zapravi. Družina ga zapustí, le hčere ostanejo pri njem. Samó jedno graščino je še obdržal, da je védel, kam domóv. Sedaj bil je skesan, da ni védel, kaj bi počel. Gré na lov; ondu ga sreča zaklet brat in ga vpraša: »Kaj ti je, da si takó žalosten?« Graščák mu pové: »Imel sem devet graščin in na vsaki devetindevetdeset parov volóv, toda vse sem zaigral in zapravil; sedaj imam samó še jedno graščino in tri hčere.« Zakleti brat reče: »Dáj mi starejšo hčer za ženo, in dam ti zánjo veliko denarja; tedaj in tedaj pridem pónjo z največjo slavo in godbo.« Graščák je zadovoljen. Ko pride zakleti brat po hčer, pripelje mu toliko denarja, da lahko zopet kupi vse prodane graščine in vóli in da je prav takó bogat, kakor prej. Imel je devet graščin, na vsaki devetindevetdeset parov volóv. Začel je zapravljati in igrati, da je kmalu vse pognal. Imel ni več nego jedno graščino in dve hčeri. Tožen gré na lov; ondu ga sreča drugi zakleti brat in mu reče: »Kaj si takó žalosten?« Graščák mu pové: »Imel sem devet graščin, na vsaki devetindevetdeset parov volóv in tri hčere, pa sem vse zapravil in zaigral, da nimam več, nego jedno graščino in dve hčeri.« Zakleti brat mu reče: »Dáj ti mēni srednjo hčer za ženo, in dam ti zánjo veliko denarja; tedaj in tedaj pridem pónjo, z največjo slavo in godbo.« Graščák je zadovoljen. Zakleti brat pride po hčer z največjo slavo in godbo; pripelje mu zánjo veliko denarja, da zopet lahko kupi vse prodane graščine in vóli. Zopet je takó bogat, kakor prej; imel je devet graščin, in na vsaki devetindevetdeset parov volóv, pa samó jedno hčer. Zopet je začel zapravljati in igrati, da je vse pognal po grlu; imel ni več nego jedno graščino in hčer. Sila žalosten je; vzame puško in gré na lov. Ondu ga sreča najmlajši zakleti brat in mu reče: »Kaj si takó žalosten?« Graščák mu pové: »Imel sem devet graščin in na vsaki devetindevetdeset parov volóv in tri hčere; sedaj pa imam samó jedno

graščino in najmlajšo hčer.« Zakleti brat reče: »Daj jo méni za ženo, in dam ti zánjo veliko denarja tedaj in tedaj pridem pónjo z največjo slavo in godbo.« Kmalu nató pride tretji zakleti brat po najmlajšo hčer, in pripelje graščáku veliko denarja, da zopet lahko kupi vseh devet prodanih graščin in na vsaki devetindevetdeset parov volóv. Bogat je bil kakor prej. Začnè zapravljati in igrati, in kmalu vse požene po grlu, da nima več nego jednega sina in jedno graščino. Sin ga pa vpraša: »Ali imam še kàj bratov ali séster?« Oče mu pa neče povedati. Sin gré vprašat gospoda župnika, kaj bi storil. Župnik mu reče: »Ko prideš domóv, vzemi dva samokresa; pomeri ju očetu na srce in reci: ‚Ustrelim vas, če ne poveste, kje so vaše tri hčere in moje sestre.‘« Sin gré domóv in storí takó. Oče mu pové, kakó je igral in zapravljal in da jih je zakletim bratom prodal za žene. »Prvi teh bratov je slon, največji vseh zverin; drugi je orel, največji vseh ptičev; tretji je som, največja riba v morji.« Nató reče sin: »Pojdem križem svetá, da najdem katero svojih séster.« Gré z dóma in hodi že dve leti. Ko pride nekđaj v gozd, ugleda lepo mesto. Sestra, katera je imela slona za možá, pride mu naproti ter mu reče: »Ojoj, kaj hodiš tukaj? Ko bi te videl moj mož slon, takoj te raztrga na drobne kosce.« — »Ljuba sestra«, reče brat, »prikrij me, da me ne najde.« Sestra ga vzame v slonovo poslopje, katero je bilo takó lepó, da na svetu ni videl jednakega. Tam ga dobro prikrije, da bi ga ne našel njen mož slon. Ko pride slon domóv, zadiši mu nekaj po človeškem mesu. Zató preišče vse kote, ali ne najde ga. V tem mine čas, da ni več slon, ampak človek. Ta čas, ko je človek, imajo velike gostí. Slonova žena gré po brata in ga pokaže móžu. Slon mu reče: »Da si prišel prej, ali da sem te našel, na drobne kosce bi te bil raztrgal. Sedaj se ti pa ni treba bati, dokler ne pride moj čas, da se zopet izpremenim v slona. Kadar bode že blizu, oskrbim ti kočijo, kočijaža in par kónj. Ko pride kočija, kar ročno sédi vánjo, ali ozirati se ne smeš. Za teboj bode grmelo, ropotalo, in strašen vihar bode vstal, in v gozdu bodeš. Velike skale bodo letele proti tebi, ti pa splezaj na košato jelko in se ne bój.« Potem so se veselili, godba je igrala, pevci so peli takó lepo slavčeve pesmi, da ni móči povedati. Slon se je veselil najbolj, ker je bil v gostéh brat njegove žene. Nikdar prej še ni bil takó dobre volje. Kmalu pride čas, da se morajo ločiti. Sestra pride k bratu in mu reče: »Sedaj bode pojedina končana; ko se pripelje kočija, sédi vánjo, kakor ti je povedal moj mož.« Kočija se pripelje, brat ročno séde vánjo, pa se modro po slonovem naročilu pelje dalje. Pride v veliko temò, kakršne ni na svetu, kmalu potem na dan, in sam je

v gozdu. Grmelo in ropotalo je takó, da ni móči povedati; kameni in skale začno leteti proti njemu; ročno spleza na visoko hojko, katera je bila porastena malone do tal. Ko pride do srede, najde orlovo gnezdo; pogleda vánje in vidi lepo veliko mesto. Napoti se dalje; précej stoji na veličastni planoti pred orlovim mestom. Ondu ga sreča sestra in mu reče: »Oj, brate! Kaj pa hodiš tukaj? Ko bi te zajél moj mož orel, ročno bi te raztrgal na drobne kosce! Kar précej pobegni; ravnokar se bode pripeljal; če te dobí, kakó bode razsajal!« — Brat ji reče: »Ali me ne moreš prikriti domá, da bi me ne našel?« — »Čakaj no, notri v klet te zaklenem domá, pa porečem, da sem izgubila ključe« pravi mu sestra. Potem gresta na orlov dom, in sestra ga zaklene v klet, kakor mu je rekla.

Précej potem pride nje mož orel domóv, začne vohati in reče: »Nekaj takó diší po človeškem mésu.« Začne zmerjati sestro, in preišče vse kote, le kleti še ne. »Kje je ključ?« vpraša ženo. Ta ga začne iskati; v tem pride čas, da se orel počloveči. Sedaj mu žena privéde brata svojega. Orel je neizrecno vesel, ko vidi sorodnika svojega. Ročno ukaže napraviti dostojne gostí, godbi igrati in pevcem peti najlepše slavčeve pesmi. Veselje je bilo takšno, da ni móči dopovedati. Potem mu orel pové, da je štiriindvajset ur človek in prav toliko časa orel. »Ali ta čas se me ni treba bati. Ko minejo moje ure, naročim ti, da se odpelješ v kočiji, kakor včeraj pri mojem bratu slonu. Ali ko pride kočija, ne smeš pomišljati; ročno sédi vánjo, in se pelji dalje, ne da bi se oziral. Ko se zopet poorlim, bodem strašno jezen na tebe in te iskal, da bi te raztrgal. Ko prideš pod milo nebo, grozno bode bučal vihar in grmelo bode, kakor bi se zemlja tresla. Ti se pa pripogni in išči vode, da bi jo pil; potlej najdeš svojo najmlajšo sestro, katera ima soma za možá. Toda natanko se moraš ravnati, kakor ti bode povedal. Mi smo trije zakleti bratje in čakamo, da bi nas kdo rešil. Sedaj pride kmalu moj čas, da se poorlim, ti pa sédi v to-le kočijo, ki se ravno pelje, in bodi moder!« Brat ročno skoči v kočijo in se pelje nazaj na svet. Pride v neizmerno temò, pa kmalu je zopet dan. Sedaj ugleda velik ribnik; grmenje, bučanje vetrov je strašno, ker hoče vihar poruvati in polomiti vse drevje. Brat se skloni, kakor bi hotel piti vodo, in ugleda v nji lepo veliko mesto. Gré vánje in kmalu najde najmlajšo sestro svojo. Ko ga ta ugleda, reče mu: »Oh, kaj hodiš tukaj? Ko bi te dobil moj mož som, précej bi te raztrgal na drobne kosce. Ročno odidi! Kmalu pride domóv; da te najde pri méni, kakó bi razsajal!« — Skrij me, ljuba sestra!« reče ji »da me ne najde«. Sestra pravi: »Tu-le notri v mišjo jamo se skrij,

da te ne zasledí.« Brat stori, kakor mu je rekla sestra. Ko pride som domóv, précej začnè vohati, ker mu nekaj diší po človeškem mésu. Strašno jame razsajati in škripati z zobmi. V tem minejo njegove ure, in zopet se počloveči. Žena gré sedaj po brata, privêde ga k njemu in mu pové, da jo je prišel obiskat. Som se ga razveselí neizrecno, hitro velí napraviti gostí, da bi dostojno vzprejel brata svoje žene. Godba začnè igrati, pevci pojó najlepše pesmi; veselje je táko, da ni mogoče povedati. Som reče: »Ko bi te bil našel prej, raztrgal bi te bil na drobne kosce. Sedaj se ti osemínštirideset ur ni treba bati ničesar, ker sem toliko časa človek in potlej prav toliko časa som. Onadva brata sta mi že povedala, da si bil pri njiju. Ako se bodeš modro in pogumno nosil i odslej, rešil nas bodeš ukletstva. Zató ti dam tri svoje plavute; ti pa pojdi v stekleno goro. Ondu je jezero, kjer sem domá, kadar sem som. Deni te tri plavute za ušesa in osomil bodeš; potlej bodeš lahko plaval po jezeru za menoj, da me ujameš in mi odsekaš glavo. Tedaj me rešiš, in dobiš svojo sestro nazaj.« Nató mu dá tudi tri orlova peresa, rekoč: »Tukaj ti dam tri orlova peresa, da jih deneš za ušesa, kadar prideš v imenovano goro. Hipoma se poorliš, da ujameš in pokončaš mojega brata, kadar bode orel. Takó ga rešiš in dobiš sestro svojo nazaj.« Tudi mu da tri slonove dlake, rekoč: »Kadar prideš v imenovano goro in si že rešil mène in orla, dèni te tri slonove dlake za ušesa, pa se posloniš; potlej poišči v gozdu mojega brata slona in mu odsekaj glavo; takó ga rešiš, in dobiš nazaj starejšo sestro svojo. Potem se steklena gora razgrne, ti pa bodeš na lepi planjavi z vsemi sestrami. Sedaj prihaja moj čas, da se osomim; sédi v to-le kočijo, ki ravno prihaja; ali ozirati se ne smeš. Stemnilo se bode, ali ročno bode dan; stal bodeš na lepi planoti, na zelenem travniku.« Brat séde v kočijo in se pelje nazaj na svet. Kmalu se mu popolnoma stemní, pa précej se zdani. Že stojí na širni planoti, na zelenem travniku. Neizrecno začnè grmeti, veter bučí, da pokajo veje. Kmalu se nevihta poleže; v daljini vidi stekleno goro in gré naravnost proti nji. Ko pride blizu, ne more gôri, ker je vse polzko kakor steklovina. Spomni se, da ima orlova peresa; dene jih za ušesa, in se poorlí. Vzdigne se v zrak, in kmalu je na usodnem kraji. Ko pride do jezera, izpremení se v soma in plava za somom. Hitro ga ujame in potegne na kopnino, sedaj se izpremení v človeka, vzame meč in somu odseka glavo. Bel golobček vzletí proti nebu.

Potem se izpremení v orla, plava po zraku, in kmalu ujame orla. Potegne ga na zemljo, izpremení se v človeka, vzame meč in mu odseka glavo. Bel golobček vzletí proti nebu.

Sedaj se še izpremení v slona in se spustí za ukletim bratom. Ujame ga, izpremení se v človeka, vzame meč in mu odseka glavo. Bel golobček vzletí proti nebu.

Steklena gora se razgrne; on s svojimi tremi sestrami stoji na veličastni planoti. Potem se napotijo domov, in napravijo domá vesele gostí, kamor povabijo tudi mēnc, ki sem vse to videl ter vam povedal, kako se godí po svetu.

Književna poročila.

VII.

Uebersicht der Slavenreste in Tirol von Prof. Dr. H. Igu. Bidermann.
(«Globus», Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde, Bd. LIX, Nr. 19. & 20.)

Petindvajset let je že minilo, odkar je prof. Bidermann (ali kakor on trdi, nekov prijatelj njegov), v Lukšičevih »Slavische Blätter« (Dunaj, 1866.) pisal o nekdanjih spomenkih slovanskih (pravo: slovenskih) naselbin po Tirolskem. Njega spis je vzbudil veliko pozornost ne le v Slovanih, nego tudi v nemških preiskovalcih, in od tistega časa je jako narasla književnost o tem vprašanji. Prof. Bidermann sam je napisal leta 1876. nekaj dodatkov k razpravi svoji in jih pridejal svojemu delu »Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich.« V Slovanih se je bavil s tem vprašanjem sósebnó ruski akademik A. Wesselofsky (Časopis ces. ruskega ministerstva za národno prosveto, meseca listopada leta 1879.) in v Slovencih zlasti pokojni Davorin Trstenjak v svojem spisu: »Slovenske besede v Tirolskej nemščini« (Kres, 1884.)

V Tirolcih samih se je poleg Bidermanna največ bavil s slovenskimi naselbinami po Tirolah bivši gimn. ravnatelj *dr. F. C. Mitterrutzner*, ki je znan za velikega podpornika afriških misijonov. Napisal je leta 1879. v programu briksenske gimnazije razpravo »Slavisches aus dem östlichen Pusterthal in Tirol«, katera je izšla tudi v slovenskem prevodu pri J. Krajci v Novem Mestu leta 1880. Ali Nemcem ni bilo po volji, da sta Bidermann in Mitterrutzner takó ugodno pisala o nekdanjem slovenskem življi na Tirolskem, in začeli so kričati, da slovenske besede v tirolskem narečji ne dokazujejo ničesar za nekdanje naselbine slovenske, da te besede niti slovanske niso, nego romanske in da imajo le slovansko lice, da se jedino približujejo govoricí slovanski. »Sie sind blosse ‚Anklänge‘ slavischen Wesens. Diese rühren von äusserer Einwirkung her oder es treibt, ohne